

LOGOR U SEKIĆU

Dr NIKOLAUS HARTMAN, logorski lekar u Sekiću

Polako se 1944. godine privodila kraju berba, grožđe je već bilo izmuljano i pospremljeno u podrum. Već se za vreme berbe čula potmula tutnjava sa istoka, radio je javljao o žestokim borbama u Banatu gde su nemačke trupe navodno pobeđivale u bitkama protiv Rusa, ne dopuštajući im da pređu preko Tise. To što su ljudi u Sekiću verovali radijskim vestima i nisu hteli da prime k znanju obližnju topovsku kanonadu, svedoči o njihovoj naivnosti i poštenju. Kako bi taj glas iz radija mogao da laže! Ipak, bilo je i opreznih Sekićana, njih stotinak, koji su sa ravno stotinu zaprežnih kola rano ujutro 9. oktobra 1944. godine napustili selo i dali se u beg.

Onima koji su ostali, 18. oktobar 1944. doneo je dva veoma neprijatna iznenađenja.

Rano ujutro u Sekić su došli esesovci, na konjima, otprilike 30-40 ljudi, s naređenjem da evakušu selo.

Bili su to većinom bosanski Muslimani, na čelu sa nekolicinom nemačkih podoficira i s jednim nemačkim potpukovnikom. Taj potpukovnik je već rano pre podne pozvao ljude u opštinski kuću, objasnio razlog njihovog dolaska, govorio je o zločinima komunista koji se ni zamisliti ne mogu, i pozvao stanovništvo da, što je brže moguće, napusti selo. Rekao je da onaj ko hoće da ode, neka se odmah javi i upiše na listu. U međuvremenu njegovi ljudi će u selu i u okolini rekvirirati sve konje i sva zaprežna kola koja će biti stavljena na raspolaganje onima koji žele da odu.

Žitelji Sekića su ovu vest primili s gorčinom. Posle onolikih pobeđničkih fanfara sad neočekivano brzo treba da napuste svoje kuće, možda na večita vremena. Malo je bilo ljudi koji su tu situaciju mogli u celini da shvate. Zato se svega nekoliko porodica i prijavilo za odlazak, a i oni su tek u poslednjem trenutku uspeli da odu.

Istoga dana oko podne pronela se vest da su na gornjem kraju Hahngasse, popularno zvanog Hohla (Hahnengasse, Hohla) primećena

dva ruska konjanika. Nemački potpukovnik nije hteo da u to poveruje. Ipak je seo na bicikli i u pratnji nekolicine meštana pošao je u susret Rusima. Kad je stigao, stao je ispred Rusa, premda je bio naoružan samo s jednim pištoljem, a ovi su ga iz svojih automata vrlo jednostavno onesposobili. Za manje od pola sata dopremili su potpukovnika, koji je već jedva disao, u ordinaciju doktora Hartmana (Hartmann), jedinog lekara koji je ostao u selu, koji mu je povio rane i pripremio ga za transport. Jedan metak mu je smrskao desnu butnu kost, jedan mu je okrznuo čelo, a pogodili su ga i u predelu grudi. Položili su ga na nosila i podigli na kamion. U njegovoj pratnji bile su dve mlade devojke koje su se dobrovoljno javile, s jedne strane da na putu neguju teško ranjenog potpukovnika, s druge strane pak da se i same izbave iz zone fronta. Devojke su se zvale Margarete Lajberšpreger i Lišen Gerber (Margarethe Leibersperger, Lieschen Gerber), obe su bile iz Feketića. Kamion nije stigao na svoje odredište. Kod Bačkog Petrovca zaustavili su ga partizani koji su pobili sve njegove putnike.

Nedugo nakon otpremanja ranjenog potpukovnika u Glavnu ulicu Sekića, sa severne strane, u više redova ušla je ruska konjica sa dvojicom oficira na čelu. Stanovnicima Sekića, koji su se bili okupili ispred opštinske kuće, zabunom se učinilo da je reč o nemačkim vojnicima, tek kad su se sasvim približili, ljudi su počeli da viču i zapomažu, čuli su se povici „u zaklon!“. Malobrojni zaostali nemački vojnici utrčali su u obližnje kuće i otvorili vatru. Prvi metak, koji je ispaljen iz kuće Vilhelma Hauga (Wilhelm Haug) iz broja 689 na Glavnoj ulici, načinio je smrtonosnu ranu jednom od ruskih oficira. Kako se kasnije ispostavilo, radilo se o jednom potpukovniku. Sekićani su se od te pucnjave sklonili u podrume opštinske kuće, parohije i obližnjih kuća, strepeći od daljeg razvoja događaja. Rusi, koji su očitoo bili iznenađeni žestokim otporom malog broja nemačkih vojnika, smesta su se povukli prema severnom izlazu sela, i tek potom ponovo napali u širokom frontu. Sada su se već oglasili i njihovi topovi manjih kalibara. Otpor je ubrzo slomljen, i Sekić je definitivno pao u ruske ruke. U toj borbi, osim ruskog potpukovnika, niko nije poginuo. Sahranjen je ispred škole, prekoputa crkve.

Kuću doktora Hartmana rekvirirali su za potrebe ruske poljske bolnice. Hartmanovima su ostavili jednu sobu i kuhinju. Ordinaciju je doktor Hartman mogao da koristi u privatne svrhe, ali po potrebi i, uvek pred jednom ruskom komisijom, morao je da pravi rendgenske snimke ruskih ranjenika. Opremu za bolnicu, krevete, posteljinu itd. morali su da sakupe meštani. Porodica Hartman je bila uvek u dobrim odnosima s ruskim sanitetskim osobljem. Rusi su štitili porodicu kad god su mogli.

Ruska vojna bolnica ostala je u Sekiću otprilike mesec dana, zatim je krenula za trupama.

Posle odlaska Rusa, u Sekić su ušli partizani. Sa njima su došli svi koji su u okolini bili na lošem glasu i koji su, mahom, besposličarili. Razvrat, tortura, pljačka i nasilje bile su one aktivnosti koje su „partizani“ rado upražnjavali i uskoro sasvim usavršili. Etnička mržnja postala je neograničena.

Žitelji Sekića postadoše žrtve vlastite dobroćudnosti. Nikome nisu nikad ničim naudili, hteli su samo da ostanu u svojoj domovini. Verovali su da će oni koji su nešto skrivili biti pozvani na odgovornost, kako je i uobičajeno u kulturnim društvima. Inače, očekivali su isti tretman koji su južnoslovenske nacionalne manjine imale za vreme mađarske okupacije. Autor ovog teksta se i sam seća, da je njegov otac srpskog komšiju, koji je u Sekiću bio šef policije, po ulasku Mađara 1941. godine primio u svoju kuću i sakrio, spasavši ga od linča u haotičnim časovima preuzimanja vlasti. Ali kad su ušli partizani, niko se nije našao da stane na stranu onog ko je bez sumnje spasao jedan život, pa ni sama spašena osoba. Šta je čoveku vredela čista savest, svest da nije počinio nikakvu nepravdu, kad je bio – Nemač!

Sve muško stanovništvo sela, od 15. do 60. godine starosti uskoro je jednog jutra postrojeno na dvorištu nove škole. Izdvojili su sve koji nisu bili Nemci, a nemačke muškarce i dečake, ne dozvolivši im ni da se oproste od svojih porodica, pod nadzorom partizana odvedeni su u 17 kilometara udaljenu Bačku Topolu. Za vreme tog marša je ubijen Franc Beker (Franz Becker) iz Glavne ulice br. 660, jer nije bio u stanju da drži korak. Srčani bolesnik iz Nusbaumgase (Nußbaumgasse) br. 980, Filip Tomas (Philipp Thomas) takođe je umro u toj koloni.

Kako je život bio jeftin u to vreme ako je reč bila o „Švabama“, najbolje dokazuje neosnovano ubistvo Jakoba Milera (Jakob Müller). Ovog uglednog frizera koji je stanovao u Šwabengase (Schwabengasse) br. 819, iz čiste zabave ustrelili su u stomak i nisu mu dozvolili bolničko lečenje. Smrtno ranjeni čovek umro je u strašnim mukama od upale trbušne maramice. Znameniti kongres jugoslovenskih komunista, koji je održan 29. novembra 1943. godine u Jajcu (a koji je bio verovatno i najsramniji), na Nemce je, kao pripadnike jedne od najradišnijih etničkih zajednica u tadašnjoj Jugoslaviji, proglasio slobodan lov, donoseći odluku o potpunom istrebljenju ovih ljudi i zapleni njihove imovine. Uzeli su im sve što su imali: život, domovinu, imovinu, kuće i imanja, stoku, gotov novac, rezerve hrane i odeću. Tako se završava manjinska sudbina ako onaj ko, domogavši se vlasti, sva prava prigrabi sebi!

Sekić je, kao selo, proglašen koncentracionim logorom i dobio naziv „Logor Sekić pod naročitim režimom“ što je značilo specijalnu upravu.

Tada su počeli atrociteti. Najpre su stanovnici iz zapadnog dela sela bili primorani da se presele u istočni deo. Mogli su poneti sa sobom, doduše, onoliko stvari koliko su bili u stanju da ponesu, ali partizani su im otvoreno rekli da taj trud nema mnogo smisla, jer će im kasnije ionako sve biti oduzeto. Posle preseljenja, ispražnjeni zapadni deo sela je naprosto opljačkan. Pokupili su i odvezli sav nameštaj, žitarice, stoku, perad, odeću i sve rezerve hrane. Zatim su oterali sve stanovništvo u ispražnjene kuće u zapadnom delu sela te su s istom temeljitošću opustošili i istočni deo. Sam fizički deo posla moralo je da obavi lokalno stanovništvo. Partizanski čuvari su dakako mislili i na sebe, pa su se bogato snabdeli najboljim stvarima. Srećom, i članovi radnih jedinica su se setili da ponešto sakriju kako ne bi već prvih nedelja logorskog života poumirali od gladi ili se smrzli. Uveče, na Silvestrovo 1944. godine, uprava logora okupila je stanovništvo. Bio je to zračak nade za logoraše, mada su svi već morali znati da ne mogu očekivati ništa dobro. Neki sumnjičavci su slutili najgore, ali i te strepnje su se pokazale kao neosnovane. Partizanski komandant je naprosto osetio potrebu da stanovnicima logora izrazi svoje želje za Novu godinu. Učinio je to vrlo temeljito, poželevši okupljenima sve najgore što se može zamisliti. Shodno tome, logoraši su mogli prilično precizno da pretpostave kakva ih sudbina očekuje u Novoj godini.

Tako je počela 1945. godina. I prošla je onako, kako je komandant poželeo. Ponižavanja, muke, zlostavljanja i batine bile su mnogim logorašima „propratna muzika“ na njihovom putu u smrt. Nečovečni partizani su se međusobno nadmetali ko će smisliti varvarskije metode kad je trebalo pokazati „junaštvo“ prema nezaštićenom stanovništvu. S obzirom na to da se većina jugoslovenskog življa ogradila od ovih postupaka, zajedno s našim bivšim srpskim komšijama, posve je verovatno da su ovi partizani bili talog jugoslovenskih naroda. Čak su i od strane jugoslovenske države kolonizovani Crnogorci uporno dolazili kod tadašnjeg logorskog lekara i žalili se na loš postupak prema nemačkim logorašima. Na sto logorskog lekara stavili su nejestivi hleb. Umesto brašna i soli, u njemu je bilo prekrupe, mekinja i peska. I dok je narod gladovao, za četrdesetak ili pedesetak partizana, koji su nadzirali logor, trebalo je svakog dana zaklati jednu debelu svinju, a ono što nisu mogli da pojedu, to je naprosto bačeno. A tovljenika nije nedostajalo, jer „Švabe“ su se pobrinule da ih bude dovoljno. Jedino za sopstvene potrebe nisu smeli da kolju. I na taj način su ti Nemci, koji

su opsluživali partizane, iz dana u dan slabili, međutim, zajedno sa njima slabio je i „životni standard“ partizana, jer oni sami nisu umeli, niti su hteli da rade.

Kada su novi kolonisti stigli u Sekić, sobe i ostave bile su prazne. Novi žitelji Sekića morali su da se zadovolje s ono malo dobara što su im partizani ostavili. Partizani, koji su svi od reda zauzeli za sebe po jednu prepunu nemačku kuću, morali su da se iz tih kuća isele i da napuste selo. Ali pri tom nisu zaboravili da sa sobom ponesu opljačkana dobra. Naročito su u Mileševu kasnije kuće bile pune nameštaja otetog is Sekića.

Sa najviših jugoslovenskih instanci je izdato uputstvo kako treba dočekati nove koloniste. Pošto je većina njih do tada živela po šumama i u siromašnim krajevima, mnogi su stigli s prilično narušenim zdravljem i fizički krajnje iscrpljeni. Pre nego što bi se uselili u kuće, trebalo je da prođu postupak dezinfekcije. Stoga su naspram železničke stanice, na jednom salašu uredili uzornu dezinfekcionu stanicu. Pokupili su iz sela sve frizere i berbere kako bi ošišali pridošlice. I dok bi novi građani otišli u kupatilo, i odeća bi im bila oslobođena od stenica kako bi posve čisti ušli u novu domovinu. Sve je bilo na najbolji način pripremljeno. Ali stvari su se ipak drugačije odvijale. Kolonisti uopšte nisu osećali potrebu za uspostavljanjem higijenskih uslova življenja. „Mi smo borci“, vikali su, „nećemo dozvoliti da nam ovde iko diriguje!“ Ni jedan od kolonista nije otišao u dezinfekcionu stanicu, svi su smesta pohitali u selo. Većina tih ljudi prispela je u ove krajeve pod najprimitivnijim okolnostima. Nikad pre nisu imali dodira s ovdašnjim stepenom civilizacije. Pred fenomenom električne struje stajali su bespomoćno, spavali su na podu pored kreveta i nisu znali čemu služi štednjak. Imali su ružnu naviku da stalno pljuju oko sebe, naposljetku čovek nije imao gde da kroči. Dva dana nakon njihovog prispeća, kuće su već bile prljave i pune stenica. Bio je to zaista žalosni početak. Kad danas posetimo ove ljude, oni se ne mogu prepoznati. Njihovi domovi su sređeni, oblače se pristojno. Uporni vaspitni rad države i nova sredina korenito je promenila ove ljude.

Sekički logoraši su bili smešteni u istočnom delu sela. U ovim kućama više nije bilo nameštaja, spavali su na slami. Poprečne ulice, koje su izlazile na Glavnu, bile su ograđene bodljikavom žicom, što nije ozbiljno sprečavalo logoraše da se provuku ispod nje i da, od prilike do prilike, nabave nešto hrane od komšija Mađara u Feketiću i Malom Idošu. Ako je neko uhvaćen u takvoj raboti, sve su mu oduzeli, dobio je batine i bio je na jednu noć zatvoren u podrum. Ti opasni izleti su, međutim, bivali sve učestaliji, jer je glad naterala ljude da se

snalaze i na nelegalne načine. Da su ovi ljudi bili puni ideja, dokazuje i to da u tom logoru niko nije umro od gladi. Niko nije bio ni ustreljen, ni umlaćen. Međutim, usled zabrane da bude upućen u bolnicu, umro je osmogodišnji Vilhelm Burger (Wilhelm Burger) iz Lajtergase (Leitergasse) br. 861. Dečak je dobio akutno zapaljenje slepog creva 26. maja 1945. godine. Blagovremena operacija mogla bi da mu spase život. Ali po naređenju glavne komande Autonomne pokrajine Vojvodine uskraćen mu je uput u bolnicu. Upaljeno slepo crevo je puklo i dečak je 29. maja 1945. godine umro od gnojne upale trbušne maramice. Ova tragedija imala je sledeću predistoriju: početkom marta 1945. godine komandant logora (Mađar iz Subotice) i logorski lekar doktor Hartman bili su telefonom pozvani u novosadsku Banovinsku palatu. Kad su stigli, dočekalo ih je urlanje jednog činovnika. Optužili su ih da su se drznuli da jednog „Švabu“ upute u bolnicu. Što je bezobrazluk, kad se zna da za „naše ljude“ nema dovoljno mesta u bolnicama. Insistirao je da mu se kaže s kojim pravom je komandant logora uopšte odobrio taj uput u bolnicu. Uput je stigao od logorskog lekara, branio se komandant, i s obzirom na to da nije dobio drugačija naređenja, on je taj uput odobrio. Logorski lekar se sa svoje strane pozvao na lekarsku zakletvu po kojoj mora da pomogne svakom bolesniku bez obzira na etničku ili konfesionalnu pripadnost, i da pacijenta uputi tamo gde mogu da mu pruže adekvatnu pomoć.

Komandantu logora i logorskom lekaru je zaprećeno da će biti upućeni na vojni sud, ali su otpušteni bez da im je izrečena jednoznačna zabrana po kojoj u buduće „Švabe“ više ne mogu biti upućivani na bolničko lečenje. To što se komandant logora dosledno držao ove zabrane, stajalo je života malog Vilhelma Burgera.

U periodu između Božića 1944. godine i početka januara 1945. pokupili su sve radno sposobne devojke i žene od 18 do 35 godina starosti te su odvedene na železničku stanicu u Kuli, a ovde su ukrcane u kamione. Ove mlade devojke i žene su potom predate Rusima koji su ih otpremili dalje u rudnike uglja i u luke Donjecka u Ukrajini. Isto se desilo i radno sposobnim muškarcima od 15 do 45 godina starosti koji su najpre otpremljeni u radni logor u Subotici. Godinama su obavljali najteže poslove. Mnogi od njih se iz tog logora nisu vratili. Oni koji su preostali u Sekiću, u manjim i većim grupama, upućeni su na radilišta u unutrašnjost zemlje.

Avgusta 1945. godine u logor je prispela depeša u kojoj se komandi nalaže da hitno pripremi karantin za prihvat 500 osoba. Mnogi od njih su navodno болоvali od pegavog tifusa i bilo je neophodno da se svim sredstvima spreči njihov dodir sa kolonistima. Komandant logo-

ra i logorski lekar su odredili kuće u ulici Bajsenbergen i Kirhofgase (Beisenbergen, Kirchhofgasse) za karantin. Obe ulice su odmah bile ograđene bodljikavom žicom.

Ljudi o kojima je reč bili su Nemci iz okoline koji su izbegli uoči dolaska Rusa, ali sad su hteli da se vrate u domovinu. Njihov transport je tri meseca lutao tamo-amo između Budimpešte i Subotice. U Subotici ih nisu puštali na jugoslovensku teritoriju jer su Nemci, a u Budimpešti su ih mađarske vlasti stalno proterivali, jer su bili Jugosloveni. U zatvorenim vagonima je u međuvremnu izbila epidemija za koju su verovali da je pegavi tifus. Mrtve su naprosto izbacili iz vagona. O živima pak niko nije brinuo.

Sva je prilika da je ovo mučno stanje okončano zahvaljujući intervenciji Međunarodnog Crvenog krsta. Ti ljudi su konačno dopremljeni u Sekić i smešteni u pripremljeni karantin. Tu su, međutim, nastali novi problemi. Ovi nesrećnici, koji su već prošli mnoga zla, više nisu ni u koga imali poverenja. Skrivali su svoje bolesne članove porodice jer su se bojali da će zauvek biti otrgnuti jedni od drugih. Uzalud su im objašnjavali da je izolacija obolelih neophodna. Ništa nije pomoglo, sanitetska služba logora bila je primorana da pročešlja svaki kutak, kako bi pronašla sve zaražene. Najstroži karantin je uređen u kući Fridriha Vajngertnera u Nusbaumgase br. 969 (Friedrich Weingärtner, Nußbaumgasse). Bolesni logoraši bili su smešteni u susednim kućama. Pošto nije bilo dovoljno kreveta, ležali su na slami. Za pljačkašku strast partizana karakteristično je bilo i to da su u jednom selu, u kojem je skoro svaka kuća imala i „zasebnu“ sobu, nije ostalo kreveta ni za bolesnike. Laboratorijske analize krvi, mokraće i stolice pokazale su, međutim, da su izolovani bolesnici zaraženi trbušnim tifusom. Logorski lekar nije morao da propiše neku naročitu terapiju, s obzirom na to da su uslovi u ovom slučaju najvažnije metode lečenja – što minimalnija ishrana – u logoru bili savršeni. Većina je doslednim gladovanjem ozdravila. Osim toga sakupili su poslednje filere i posredstvom jednog kurira u maloidoškoj apoteci nabavili su neke lekove za srčane bolesnike. Koliko je logorski lekar i ostalo sanitetsko osoblje požrtvovano obavljalo svoj posao, pokazuje i to da je od 135 pacijenata, obolelih od trbušnog tifusa, svega 27 umrlo. Sanitetskom osoblju logorske bolnice pored doktora Hartmana pripadao je i Bela Šerer (Scherer Béla) iz Feketića, sin tamošnjeg pokojnog lekara, apotekar Hajnrh Klos (Heinrich Klos) takođe iz Feketića, kao i Sekićanin Hristijan Hunker (Christian Hunker) iz Glavne ulice br. 618. Ovi ljudi negovali su bolesnike tako da ni obrazovano medicinsko osoblje to ne bi bolje obavljalo. Doktor Hartman i njegovi pomenuti pomoćnici

su u ime humanosti pomogli najsiromašnijim među siromašnima. To je pak beskrajno mnogo u jednoj situaciji u kojoj se ni oni sami nisu mogli nadati ničemu dobrome. Zbog toga uz pomen njihovih imena neka bude i ovde izražena zahvalnost za njihov blagosloveni rad.

U međuvremenu u Sekiću je u kući Ludviga Bekera (Ludwig Becker) u Kulskoj ulici br. 919 uređeno porodilište. Sastojala se od dve sobe sa po dva kreveta za porodilje i s jednom sobom u kojoj su se obavljali porođaji. Glavna babica bila je Filipine Lajberšperger (Philippine Leibersperger) iz Feketića, jedna izuzetno marljiva i uredna žena, stručna i posvećena svom poslu. Pored sestre Lenke Helerman (Lenke Hellermann) bivše upravnice Doma za siročad u Feketiću, gospođi Lajberšperger su pomagale Grethen Klaus, Grethen Bensinger, Veronika Helerman, rođena Gebel i Sofia Ler (Gretchen Klaus, Gretchen Bensinger, Veronika Hellermann, Sofia Lehr). Kuvarice su bile Salomea Beker, rođena Hrist i njena šogorica, Katarina Fecer, rođena Beker (Salomea Becker Christ, Katharina Fetzer). Porodilište je radilo veoma dobro. Bilo je mnogo porođaja, ali to su bila skoro isključivo deca kolonista. Bilo je izvesnih komplikacija, ali smrtnih slučajeva nije bilo.

U kući Kinkelovih u Šwabengase broj 759 (Kinkel, Schwabengasse) logorske vlasti su uredile ordinaciju za lečenje logoraša. Ovde je logorski lekar primao pacijente. Koloniste je primao u svojoj privatnoj ordinaciji u kući pod brojem 621 u Glavnoj ulici. Lečenje je u početku bilo besplatno. Tek nakon što su zdravstvene vlasti u kući Filipa Bekera (Philipp Becker) pod brojem 658 uredili zdravstvenu stanicu, i nakon što je opštini bilo u interesu da se po mogućnosti svi tamo obraćaju za lekarsku pomoć, oni pacijanti koji su odlazili u privatnu ordinaciju lekara, počeli su da honorišu njegove usluge.

Krajem Drugog svetskog rata u Bačkoj nije bilo dovoljno lekara. Oni koji su za vreme mađarske okupacije došli iz Mađarske, vratili su se u svoju zemlju. Drugi, naročito nemački lekari, bili su mahom ubijeni. A mladih lekara naprosto nije bilo. U čitavom srezu Bačke Topole povremeno je bilo samo pet lekara. Dvojica od njih živeli su u Bačkoj Topoli, jedan u Sekiću (doktor Hartman) jedan u Moravici, i jedan u Čantaviru. Svaki od njih opsluživao je najmanje po jednu opštinu. Doktor Hartman iz Sekića ordinirao je još i u Feketiću i, punih godinu dana, u Malom Idošu, pošto su tamošnjeg lekara premestili u Makedoniju, a i u 12 kilometara udaljenom Mileševu, gde se nakon dolaska novih kolonista smestilo i mnogo partizana. Sekićki lekar je dva puta nedeljno primao u Sekiću, dva puta u Feketiću, jednom u Malom Idošu i jednom u Mileševu.

Skoro je isto tako tužna bila situacija u pogledu apoteka. Feketički apotekar Jakob Hojzer (Jakob Häuser), pošto je bio Namac, bio je upućen u logor, njegova je apoteka konfiskovana. Sekićki apotekar Bela Tot (Tóth Béla) bio je pred kraj rata mobilisan i više se nije vratio kući. I njegova je apoteka oduzeta. Stoga je u tri susedne opštine ostala samo apoteka u Malom Idošu.

Godina 1945. bila je najteža za logoraše. To pokazuje i broj umrlih. Dok je ranije godišnje umiralo 70 do 80 ljudi, taj broj se u sekićkom logoru 1945. povećao na 354. Od toga je samo Sekićana bilo 180. Zahvaljujući beleškama zaostalim iz logora, znamo i to šta je bio najčešći uzrok smrti. Po tim podacima, 1945. u sekićkom logoru

od krajnje iscrpljenosti umrlo je	164 osoba
od upale creva	81 osoba
od trbušnog tifusa	27 osoba
od srčanih oboljenja	16 osoba
od moždanog udara	9 osoba
od tuberkuloze pluća	10 osoba
od upale pluća	6 osoba
od upale plućne maramice	6 osoba
od raka	5 osoba
samoubistvo vešanjem izvršilo je	5 osoba
od difterije	3 osobe
od drugih bolesti	22 osobe.

Nikad neće biti moguće ustanoviti u kojoj meri su ovako visokoj stopi smrtnosti doprinele one vanredne okolnosti koje su stvorili partizani svojim postupcima prema nemačkom stanovništvu. Čitalac je u tom pogledu upućen samo na poređenje podataka o uobičajenoj stopi smrtnosti sa podacima o smrtnosti u logorskim uslovima.

Trećeg oktobra 1945. godine sve radno nesposobne logoraše, starce, majke s decom i trudnice premestili su iz Sekića u logore uništenja u Gakovu i u Kruševlju, mesta koja se nalaze neposredno uz mađarsku granicu. U to vreme u Sekiću nije bilo poznato da su ta dva koncentraciona logora, zajedno sa po zlu čuvenim logorima u Bačkom Jarku i u Mitrovici, posle rata bili najžurniji logori izgladnjivanja do smrti.

Bilo je hladno, oblačno jesenje jutro kad je stigla naredba o premeštenju. Čuvari logora su se postrojili na kraju Kulske ulice načinivši svojevrсни špalir, i svi logoraši su morali da prođu između njih. Sve što im je još preostalo, toga jutra im je oduzeto. Žene su morale da krenu na put u potsuknji, u jednoj bluzi. Na železničkoj stanici ukrkali

su ih na otvorene vagone kojima su prethodno bile prevožene svinje, ali vagoni nisu posle bili čišćeni, tako da su svi gacali u svinjskom izmetu. Bilo je užasno hladno. Logorski lekar, koji je pozvan jer je jedna od logorašica slomila nogu, mogao je privremeno da imobilize prelom samo s jednom, s drveta otkinutom granom. Bio je svedok tragičnih prilika ali nije mogao ništa da učini. Posle otpremanja radno nesposobnih logoraša, preostali bolesnici su iz Nusbaumgasea preneti u vinograde. Logorska bolnica sad je uređena u takozvanom sirotinjskom domu i u njegovim pomoćnim zgradama. Kasnije, kad su se ti pacijenti oporavili, prebačeni su u subotički logor koji je uređen u nekadašnjoj skrobari.

U Sekiću ostadoše već samo oni koji su bili neophodni za život kolonista. Kolonisti su osnovali jednu mušku i jednu žensku krojačnicu, jednu obučarsku radionicu, jednu mesaru i jednu mlekaru. Na svim tim mestima šef je bio kolonista, ali posao su obavljali lokalni stručnjaci, logoraši. Krojačnicu je praktično vodio sekički krojački majstor Filip Val (Philipp Wahl), a u ženskoj krojačnici posao je nadzirala Terezija Gerber, rođena Graf (Theresia Gerber Graf), u obučarnici je radio Jakob Riter (Jakob Ritter), obučarski majstor iz Feketića, mesaru je vodio Ludvig Šer (Ludwig Scheer) uz pomoć Lukasa Kinkela (Lukas Kinkel), a mlekarom je upravljao Maksim Kovalenko (Maxim Kovalenko) koji je ranije imao svoju mlekaru u Sekiću. Svi ovi stručnjaci ubrzo su stekli znatan ugled među kolonistima. Jedino u pekari nije radio logoraš.

Godina 1946. bila je godina robovlasničkih odnosa u Sekiću. Teško je reći šta je tome bio uzrok. U svakom slučaju, ne treba pomišljati na to da se radilo o svesno ustanovljavanim olakšicama za „Švabe“, jer dok je položaj logoraša u Sekiću znatno poboljšan, u Gakovu i u Kruševlju ljudi su umirali kao na tekućoj traci.

Svaka porodica u okolini, pod uslovom da niko od njihovih članova nije bio u zatvoru (Mađari i Srbi podjednako) mogla je da kupi sebi radnu snagu. Uplatom mesečne nadnice mogli su da vode svojoj kući kupljenu osobu. Ova okolnost je omogućila da mnoge porodice dođu do veoma jeftine radne snage, a s druge strane, i „kupljene“ osobe su se radovale tome što su konačno unekoliko tretirani kao ljudi i što nisu više morali da gladuju. Ako sami i nisu dobili ni paru za svoj učinak, imali su i tu šansu da prebegnu preko obližnje mađarske granice. Mnogi Sekićani koji danas žive na Zapadu, mogu svoje živote da zahvale upravo ovoj okolnosti.

Preveo: Arpad VICKO